

Władysław Szczygieł

O LEPSZY POZIOM PRAC KONTROLNYCH Z HISTORII LITERATURY
POLSKIEJ U STUDENTÓW FILOLOGII ROSYJSKIEJ NA WYDZIALE
ZAOCZNYM WSP W KRAKOWIE

Pragnę omówić kolejne doświadczenia ostatnich dwu lat na gruncie prac kontrolnych z historii literatury polskiej dla rusycystów.

Podstawowym czynnikiem powodzenia pracy studenta na Wydziale Zaocznym jest dobrze ujęta i wyczerpująca instrukcja - plan. Jest ona podstawą i punktem wyjścia dla jego pracy samokształceniowej. Duże znaczenie ma obeznanie słuchacza z podręcznikiem i literaturą naukową. Im bardziej dokładna i wyczerpująca jest instrukcja w tym zakresie, tym bardziej przydatną jest ona do lepszego opracowania prac kontrolnych.

Bardzo potrzebne są dokładne wskazówki metodyczne, dotyczące kolejności postępowania w zakresie organizacji lektury, prowadzenia notatek, sposobu zbierania materiałów do prac kontrolnych. Jak studenta I roku studium stacjonarnego musimy uczyć nieraz techniki notowania wykładów, budowy referatu, tak słuchacza I roku studium zaocznego winna instrukcja informować o sposobie i technice robienia wyciągów -notatek, ujmowania problemów po jego przeanalizowaniu w kilku zdaniach, zawierających podstawowe założenia.

Prace kontrolne mają wprawdzie zastąpić to, co w studium stacjonarnym dają studentowi ćwiczenia i proseminarium, ale ażeby ten cel osiągnąć, musi on być dostatecznie przez wykładowcę do tej pracy przygotowany.

W pierwszym roku pracy dużo trudności sprawiało słuchaczom samo ujęcie i rozumienie tematu. Wypracowania były to zazwyczaj długie elaboraty, poprzedzone olbrzymimi wstępami, często wcale nie przyczyniającymi się do naświetlenia zagadnienia. Bardzo często opierały się na opracowaniach, zwykle na odpowiednich partiach "Historii literatury" Budzy-

ka czy Wyki, zazwyczaj streszczanych lub odpisywanych. Rozpoczęliśmy pracę w kierunku zdecydowanej poprawy.

Po konferencji ze słuchaczami, omawiającej jakie są trudności zasadnicze, postanowiłem poprowadzić pracę w dwu kierunkach. Do tematu dołączyłem nie tylko bibliografię i instrukcję lecz wyczerpujące objaśnienie w zakresie metody pracy. Podając np. temat: "wykazać na podstawie analizy ideowo-artystycznej kilku dowolnie obranych fraszek J. Kochanowskiego, że są one wyrazem renesansowej postawy poety wobec życia i określić na czym ona polega" - instrukcja wyraźnie określała, że należy przeczytać kilkanaście fraszek (po kilka z każdej księgi) ze zbiorowego wydania "Dzieł Polskich" i wybrać te, które zdaniem słuchacza najlepiej obrazują renesansową postać poety wobec życia. Należą tu fraszki obrazujące życiowe doświadczenie człowieka odrodzenia, miłosne przekomarzenia poety, zadumę nad sensem życia, odkrycie piękna przyrody, racjonalistyczną postawę poety wobec zagadnienia śmierci, wyraz i uczucie przyjaźni, wiarę w siłę rozumu i inne. Polecenie i podanie tematyki zmuszało słuchacza do wertowania tomu dzieł z "Fraszki" Kochanowskiego, by wykazać właśnie te, które odpowiadały tematyce instrukcji. Wybrane (3-4) fraszki należało zanalizować zarówno pod względem treści jak i formy artystycznej, obrazującej wysoki poziom poety. Instrukcja podawała, co przez to określenie należy rozumieć: określenie stanowiska renesansowego poety wobec życia należało poprzeć cytatami wybranych fraszek. Cytaty te należało podać z zaznaczeniem tytułu fraszki i miejsca tzn. wiersza. Podając temat "Na podstawie analizy ideowo-artystycznej "Pieśni Wajdeloty" z Konrada Wallenroda przedstawić stanowisko A. Mickiewicza w sprawie roli poezji romantycznej, opartej na pieśni ludowej, w służbie walki narodowo-wyzwoleńczej. Zestawić to stanowisko z programem literackim i poglądami na poezję poetów dekabrystów w literaturze rosyjskiej" - w instrukcji obok bibliografii polecono przeczytać "Konrada Wallenroda" A. Mickiewicza, zanalizować Pieśń Wajdeloty, podkreślić rolę poezji ludowej w życiu narodu i przedstawić rolę poezji narodowej jako

sztuki nieodłącznie związanej z działalnością polityczną narodu w jego walce narcdowo-wyzwoleńczej. Instrukcja polecała zestawić to z programem literackim i politycznym dekabrystów, wykazać wspólność stanowisk i wpływ poezji dekabrystów na przekonanie Mickiewicza o słuszności i prawdzie swego stanowiska, co zdecydowało o dalszym kierunku jego twórczości. Jest to wprawdzie prowadzenie za rękę słuchacza, ale zmusza go do poszukiwań w tekstach miejsc dowodzących słuszności założeń i do zapoznania się z opracowaniami.

Tematy powyższe miały, jak widać z tych przykładów, charakter o ile możliwości samodzielnej analizy podanych utworów literackich, dla wysnucia na tej podstawie kilku wniosków, charakterystycznych dla utworu i autora. Zależało nam przede wszystkim na własnym wysiłku słuchacza i na jego własnym zdaniu. Przy podawaniu takiego tematu było jednak rzeczą wskazaną podać dość dokładną instrukcję postępowania dla opracowującego temat. Dobry temat i wyczerpująca instrukcja do tego tematu - to jedna droga poprawy poziomu naszych prac.

Druga - to zaznajomienie słuchacza z techniką postępowania w pracy nad tematem, zarówno w jego okresie przygotowawczym, jak i w toku pracy oraz przy opracowywaniu syntezy. Należało dokładnie wyjaśnić, jak zbierać materiał, że nie należy np. robić tego w zeszytach i gubić się w nich, lecz na kartkach jednakowego formatu, że zebrany materiał należy ułożyć według zagadnień i problemów. Trzeba było wskazać jak łączyć kartki, zawierające podobną treść problemową, pouczyć, co to jest indeks itd. W osobnym znowu wykładzie wyjaśniłem, jak budować pracę, jej części składowe, ich stosunek do siebie, podałem obraz graficzny i jego łączność z budową, dalej jak ma wyglądać popieranie swoich twierdzeń cytataami, jaki jest sposób używania tych cytatów. Wszystkiego tego słuchacze nie umieli, należało ich w 2 godzinnym wykładzie, a raczej ćwiczeniach nauczyć. Uczyli się tych spraw w toku prac kontrolnych przy każdym tłumaczeniu, wyjaśnianiu, recenzji, zbiorowym omawianiu prac, w liście wyjaśniającym, w osobistym kontakcie przed i po wykładzie. Przy niewielkiej liczbie studen-

tów dobrze pamiętałem, że dany student tego a tego jeszcze nie umie i przy nadarzającej się pierwszej okazji rozpocząłem na ten temat rozmowę i uczyłem. Ta droga najszybciej i najwydatniej podniosła poziom prac słuchaczy.

Czyżby nie należało na I roku studiów sesji nacocznej zapoznać studentów z metodą zbierania materiału do prac, z techniką szukania bibliografii przedmiotu, z istotą i budową rozprawki, recenzji, sposobem posługiwania się cytatami, notowaniem wykładów i z wielu innymi tego rodzaju umiejętnościami tak bardzo mu potrzebnymi? Szkoła licealna tego nie daje. To wstępne wprowadzenie dałoby już słuchaczowi pewne podstawy do pracy, braki zaś w tym zakresie uzupełniałby wykładowca, poprawiający prace kontrolne w czasie 2 lat trwania danego przedmiotu.

Prace kontrolne z historii literatury polskiej spełniały u rusycystów ważną rolę ćwiczeń w mówieniu i pisaniu z zakresu języka polskiego. Wielu słuchaczy miało duże braki z zakresu gramatyki zarówno fleksji jak i składni. Było rzeczą konieczną każdą pracę omówić pod tym kątem widzenia, wskazać braki i podawać nawet odpowiednie paragrafy gramatyki języka polskiego, celem ich przestudiowania i stosowania. Prace kontrolne z historii literatury polskiej dawały okazję do wyszukiwania tych błędów i niedomagań i zastosowania środków poprawy. Mam przykłady poświęcenia przez słuchaczy wszystkich prawie, jak mi referowali wolnych chwil na lekturę naszych wielkich klasyków tylko w tym celu, by poprawić swój sposób mówienia, swój styl i kulturę wypowiedzania się w piśmie. Było to u nich skuteczniejszym bodźcem do poznawania naszej literatury, aniżeli wymagania stojące przed studentem w związku z kolokwium czy egzaminem końcowym z historii literatury polskiej.

Wielu z nich osiągnęło bardzo dobre wyniki i czuło wdzięczność za zwracanie im na te braki uwagi i za wskazywanie dróg naprawy. Obok błędów stylistycznych i gramatycznych typowe błędy z tego zakresu - to nieumiejętność budowy pracy, brak kolejności w omawianiu zagadnień i wyczerpującego ich ujęcia, brak umiejętności wyciągania wniosków końcowych i ułożenia syntezy i inne, o których już wspominałem. Wszystko to wpły-

nęło ujemnie na rzeczowość tych prac i ich poziom ogólny. Dopiero po dokładnym zrecenzowaniu i wykazaniu braków z tej dziedziny słuchacz otwierał oczy, zdawał sobie sprawę z dużych swych braków i zabierał się do pracy. W drugim roku znać było wybitną poprawę na tym odcinku.

Prace kontrolne spełniają zatem podwójną rolę w kształtowaniu umysłowości studenta. Przez tematy o ujęciu analitycznym uczą go samodzielności w wypowiedaniu swoich sądów o utworze, spojrzenia naukowego na dzieło literackie - przez dbałość o dobrą budowę pracy i pewien poziom stylistyczny uczą go pracy nad swoim stylem, nad kulturą języka i umiejętnością pisania. Dlatego ograniczenie prac kontrolnych z historii literatury polskiej do dwu rocznie ujemnie odbije się na pracy studenta na tym odcinku. Wprowadzenie studiowania historii literatury polskiej przez okres 3 lat studiów zaocznych zachowa ogólnie 6 prac kontrolnych w czasie całości studiów, ale wprowadzenie trzech prac w czasie pierwszego roku studiowania historii literatury polskiej uważam za rzecz wskazaną z wspomnianych wyżej względów.

Okres 3 lat umożliwi natomiast stopniowanie pod względem trudności tematyki prac: od prac konspektowych dających warunki do ujmowania zasadniczych treści i sądów naukowych (na pierwszym roku) przez prace analityczne, umożliwiające słuchaczowi samodzielną pracę i spojrzenie na utwór i autora (prace na drugim roku) do prac o charakterze małej rozprawki, mającej za zadanie opracowanie wskazanego zagadnienia (prace na trzecim roku). Nie mam jeszcze wyraźnego zdania, czy dla rusycystów ten ostatni stopień pracy kontrolnej jest konieczny. Przekonamy się dopiero po trzyletnim okresie studiowania literatury polskiej przez rusycystów. Zdajemy sobie jednak sprawę, że duży wysiłek jaki wkładają rusycyści w ten odcinek ich pracy doprowadziłby do pewnego zakończenia studiów nie tylko egzaminem końcowym z historii literatury polskiej, ale również pewną małą rozprawką naukową z tej dziedziny studiów.

Warto jeszcze zwrócić uwagę na prace kontrolne o charakterze konspektowym. Mają one dużą wartość w zakresie utrwalania i syntetyzowania materiału naukowego i przyczyniają się

do porządkowania materiału w okresie przedegzaminacyjnym. Student korzysta z tych prac (często dawniej przeprowadzonych) w okresie przygotowywania się do egzaminu. Słuchacze opracowali w swoim czasie następujący temat: "Opracować konspekt broszury J. Kotta" "Trwałe wartości literatury polskiego Oświecenia" i wykazać na przykładach, że forma literacka była zależna od zadań społeczno-politycznych literatury. Podkreślić wartości syntetyczne rozprawy". Owocem tej pracy było to, że każdy student zdający egzamin końcowy z historii literatury był przygotowany i orientował się dostatecznie w zakresie polskiego Oświecenia. Sprawdziłem to specjalnie. Wielu wykazujących braki w innych okresach literatury, nie miało ich w tym dziale, który był tematem konspektowej pracy. Nie można z tego wyciągać przesadnego wniosku o nadmiernej wartości tego typu pracy. Szczęśliwym okazał się tutaj dobór pracy tego typu jak rozprawa J. Kotta o Oświeceniu, ale wniosek oczywisty, że tego rodzaju prace kontrolne odgrywają ważną rolę i należy je w miarę stosować.

Dla orientacji podaję tematykę kilku prac kontrolnych, które spełniały zadawalająco swoje zadanie. Przeważają w nich prace analityczne, wymagające pracy samodzielnej. Tematy posiadają jeszcze bibliografię i dokładną instrukcję, pouczającą studenta o sposobie postępowania i metodzie pracy.

1) Przedstawić na tle analizy historyczno-literackiej utworów Jana Kochanowskiego "Proporzec albo Kołd pruski" oraz "O Czechu, Lechu historia naganiona", pogląd poety na pradzieje Słowian i stosunek Polaków do innych narodów słowiańskich.

2) Przedstawić stanowisko Staszica i Radiszczewa w kwestii chłopskiej. (Na podstawie analizy "Przestróg dla Polski" Staszica i "Podróży z Petesburga do Moskwy" Radiszczewa.

3) Przeprowadzić analizę ideowo-artystyczną dwu wybranych bajek St. Trembeckiego i dwu bajek Kryłowa; wykazać rolę bajki w wychowaniu społeczeństwa do nowych warunków ekonomiczno-politycznych oraz znaczenie bajki pod względem artystycznym i jej łączności z bogatym doświadczeniem ludowym tak życiowym jak i językowym.

4) Przedstawić porównawczą charakterystykę Chmielnickiego lub Wiśniowieckiego na podstawie powieści "Ogniem i Mieczem" H. Sienkiewicza i powieści "Rada Perejesławska" Natana Rybaka. Zestawić oświetlenie tych samych wypadków historycznych i postaci.

5) Na podstawie analizy ideowo artystycznej utworów St. Żeromskiego "Sen o szpadzie", "Nagi bruk" i "Nokturn" określić stanowisko St. Żeromskiego wobec rewolucji 1905 roku. Zwrócić uwagę na przedstawienie proletariatu jako siły walczącej oraz na wyraz solidarności rewolucyjnej Polski i Rosji.

Tematy, które nie spełniły swojego zadania. Zbyt ogólne i mało stwarzające warunków do samodzielnej pracy.

1) Twórczość Andrzeja Frycza Modrzewskiego jako wyraz postępowej myśli demokratycznej polskiego Renesansu.

2) Literatura rosyjska wśród Polaków w okresie pozytywizmu.

W sposobie recenzowania prac należy stosować metodę ukazywania dobrych stron wypracowania. Wszystko, co świadczy o samodzielności słuchacza, o jego poprawnym i rzeczowym ujmowaniu zagadnienia, należy podkreślić i dać temu wyraz. Nic tak nie zachęca do pracy, jak dobra ocena pozytywnych wartości elaboratu. Gdy praca ma nawet tylko 20 % dobrych stron - to należy o nie zaczepić i wskazywać drogę naprawy. Przekonałem się o tym przy pracach słuchaczy, mających duże braki stylistyczne i gramatyczne, a wykazujących niemało wartości rzeczowych na poziomie dostatecznym. Przedstawianie tych właśnie dodatnich cech pracy studenta zdecydowało o jego intensywnej pracy w kierunku pokonania i poprawienia wspomnianych błędów. Przy analizie błędów i niedociągnięć należy nie tylko je odpowiednio posegregować, lecz wskazać dokładnie przy każdym wypadku, jak poprawić i co w tej materii przeczytać, przestudiować. Nawet przy dobrym opracowaniu tematu warto podać inne możliwości opracowania. Rozszerza się przez to horyzont patrzenia studenta na daną sprawę i pogłębia się jego zainteresowanie pracą intelektualną w tej dziedzinie. Dobra ocena jest koniecznym warunkiem popra-

wy poziomu prac. Oceny moje miały charakter recenzji i listu z poleceniami i wskazówkami do dalszej pracy.

Wspomniano już o pracach kontrolnych, konspektowych, ułatwiających pracę egzaminacyjną. Egzamin zarówno kolokwialny, jak i końcowy, winien decydować o ostatniej ocenie pracy studenta. To jest właściwy sprawdzian wiadomości słuchacza i wydajności jego pracy. Formy prac kontrolnych powinny być podporządkowane egzaminowi, gdyż one odgrywają rolę przygotowawczą do niego. W czasie egzaminu należy zwracać uwagę na opanowanie całości materiału. Zdarzały się wypadki, że student zna dobrze tylko te okresy literatury, z którymi zapoznał się ze względu na zakres prac kontrolnych, innych okresów nie zna. Liczy przede wszystkim na dobre recenzje prac kontrolnych. Jeżeli wykładowca ustąpi, to student kończy studia z pewnymi brakami. Dlatego dobre prace kontrolne nie mogą przesłaniać zasadniczej roli egzaminu. Ocena prac kontrolnych jest tylko sprawdzianem dopuszczenia do egzaminu. W tym wypadku należy ją traktować jak ocenę ćwiczeń czy proseminarium na studiach stacjonarnych.

Przeglądając ten skromny dorobek doświadczeń widzimy, iż największy nasz wspólny wysiłek szedł w kierunku dopracowania się takiej instrukcji - planu, która by dawała słuchaczowi dobrą podstawę do właściwego wykonania prac kontrolnych. Instrukcyjne wskazówki, mają ponadto na celu pokierowanie pracą słuchaczy ku samodzielnemu wysiłkowi intelektualnemu.

Zbierając te doświadczenia można je ująć w następujące punkty:

1) W pracach kontrolnych winny przeważać prace o charakterze analitycznym, uczące patrzeć na dzieło i autora.

2) Tematy winny być wyjaśnione i opatrzone dokładną instrukcją, dotyczącą sposobu postępowania w wykonywaniu pracy. Przy pierwszym temacie na I roku studiów danego przedmiotu należy podać dokładne wskazówki opracowania prac pisemnych o charakterze propedeutyczno-naukowym i naukowym oraz prac przygotowawczych z dziedziny historii i teorii literatury.

3) Nie należy zaniedbywać prac o charakterze konspektowym, zwłaszcza, gdy ma się na celu pogłębienie i utrwalenie materiału naukowego.

4) W pracach kontrolnych należy stosować stopniowanie trudności od prac konspektowych poprzez analityczne do małej rozprawki naukowej, która powinna być zakończeniem okresu studiów historii literatury polskiej.

5) W pierwszym roku studiów historii literatury polskiej należy wprowadzić 3 prace kontrolne, w drugim i trzecim po 2 prace kontrolne.

6) Prace kontrolne mają charakter prac dopuszczających do końcowego egzaminu z danej dziedziny wiedzy i nie mogą przesłaniać wartości tego egzaminu.

Prace i doświadczenia z zakresu metodyki prac kontrolnych będziemy się starali rozszerzyć i pogłębiać, opierając się również na spostrzeżeniach i uwagach słuchaczy. Ich opinie w tym zakresie dały mi bardzo dużo. Tych kilka drobnych uwag niechaj się przyczyni do powstania metodyki prac kontrolnych na studiach zaocznych dla studentów filologii rosyjskiej.